

Doğan Özlem Armağan Kitabı

© 2004, İnkılâp Kitabevi
Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Bu kitabın bütün olarak her türlü yayın hakkı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir.

© *Yazı ve fotoğrafların yayın hakkı eser sahiplerine aittir.
İzinsiz kullanılması yasaktır.*

Kapak Tasarım: Hakan Bektaş

ISBN 975-10-2140-5

04 05 06 07 7 6 5 4 3 2 1

Baskı:
ANKA BASIM
Matbaacılar Sitesi, No: 38
Bağcılar-İstanbul
(0212) 629 01 83

İİİ İNKILÂP
Ankara Caddesi, No: 95
Sirkeci 34410 İSTANBUL
Tel: (0212) 514 06 10 - 11 (Pbx)
Fax: (0212) 514 06 12
e-posta: posta@inkilap.com

www.inkilap.com

Anerkennung

Nebil Reyhani*

Türkçe bir metne Almanca başlık atmak gibi bir münasebetsizlik başışlanır bir şey midir, tam olarak kestiremiyorum ama sayacağım nedenler beni bunu göze almaya ve yazıda konu edinmek istediğim kavramı başlıkta Almanca aslıyla almaya itti. En önemli neden bu kavramın Türkçe karşılığı olarak kullanılan “tanıma” sözcüğünün başlıkta yer alanı yalnızca ikincil anlamıyla sorunsuz olarak karşılayabilmesidir. “Bir devletin bir başka devleti tanınması” ifadesinde dile gelen bu anlamın ise sözcüğün felsefi anlamıyla doğrudan bir ilişkisi yoktur. *Tanına* söz konusu sözcüğü felsefi olmayan bu anlamıyla iyi bir biçimde karşılar, çünkü *tanınan*’a karşı bürokrasi dilinin gerektirdiği mesafe, hatta kayıtsızlık, duygusal bakımdan oldukça nötr olan bu sözcükle gayet uyum içindedir. Sözcüğün burada bizi asıl ilgilendiren felsefi anlamı bakımından ise böyle bir mesafe - yazı içinde bu, umuyorum, daha da açık olacak uygun düşmemekle kalmıyor, aykırı düşüyor. Gerçi buna ‘Anerkennung’ sözcüğünde yer alan ‘erkennen’ fiilinin bire bir karşılığının ‘tanınma’

* Yrd.Doç.Dr., Muğla Üniversitesi, Felsefe Bölümü, n_reyhani@mu.edu.tr.

olduğunun söylenmesiyle karşı çıkılabilir. Ama sözcükte yer alan asıl fiil, 'erkennen' değil 'anerkennen'dir ve bu ikincisinin semantik olarak ilkinde indirgenmesi mümkün değildir. Ben bu yazıda *Anerkennung* karşılığı olarak, bu nedenle, *tanıma* yerine *takdir* sözcüğünü kullanacağım. Ama bu karşılığı da sorunsuz olarak göremediğimden bunu başlıkta kullanmayı uygun bulmadığım gibi yazının içinde de *takdir* yerine çoğu kez Almanca aslını tercih edeceğim.

Başlık seçimimin nedenlerinden ikincisi bu yazının içinde yer aldığı kitabın niteliğiyle ilgili. Doğan Özlem'e armağan olarak hazırlanan bu kitapta yer alan yazım Sayın Özlem'e sözcüğün tam da kastettiğim anlamıyla bir *Anerkennung*, yani Türkiye'de felsefeye olan katkılarının *takdir* ifadesi olarak sunulmuştur. 'Tanıma' sözcüğünün asla veremeyeceği bu anlamı Almancasıyla başlığa taşımanın tuhaflığını, bu nedenle, severek göze aldım.

Türkçe karşılığı konusunda bu kadar kafa patlattığım bu kavramın felsefi anlamını abartmak hiç mümkün müdür, bilemiyorum; ama ben bu kavramın felsefi önemini ne kadar çok vurgularsam vurgulayayayım, abartmış olmayacağımı düşünüyorum. Bu anlamıyla *Anerkennung* bana göre, hem insanları birbirine bağlayan, insan kalabalığını topluma dönüştüren büyümlü bir kuvvet, hem de bu toplumu hareket ettiren motordur. Vurguyu pekiştirmek için fizik bilimiyle bir analogi kurmak istiyorum: Doğada bulunan dört ayrı kuvvetten biri olan *güçlü kuvveti* henüz keşfetmeden önce bilim adamları böyle bir kuvvetin olması gerektiğini biliyorlardı. Çünkü başka türlü aynı elektrik yüküne sahip, dolayısıyla birbirlerini itmeleri gereken protonların yüksüz olan nötronlarla birlikte nasıl olup ta atom çekirdeği gibi dar bir alanda sıkışıp kaldıklarını açıklamak mümkün olamazdı. Çekirdeği oluşturan parçacıklar arasındaki elektrik kuvvetini dengelemesi beklenen bu yeni kuvvet, çok geçmeden deneysel olarak ta tespit edilir. *Anerkennung* denen insan fenomeninin arkasında yatan esrarengiz kuvvetin, aynı biçimde, insanlardaki iki farklı eğilimi dengede tuttuğu iddia edilebilir. Bu 'mekanizma'ya, biraz farklı bir temele dayandırarak ta olsa, ilk işaret eden, -her ne kadar Hegel'e, *Anerkennung* kavramının felsefi önemini ilk ortaya koyan filozof olarak hakkını teslim etmek yükümlülüğündeyseniz te, ondan önce-Immanuel Kant olmuştur. Bu 'mekanizma'yı Kant "Dünya Yurttaşlığı Açısından Genel Bir Tarih Üzerine Düşünceler" adlı yazısında insanın doğasında bulunduğunu söylediği bir "antagonizm"e dayandırır. Kant'ın

bununla kastettiği, insanda doğadan gelen bir toplumsallık eğilimi yanında, buna karşı olan, *toplumdışılık* eğilimi olarak niteleyebileceğimiz ikinci bir doğal belirlenimin bulunmasıdır. İnsan her ne kadar toplumsuz edemezse de, mümkün olan her durumda kendini toplumdaki yalıtılmak, her şeyi salt kendi arzularına göre yapmak eğilimindedir. Bu iki eğilimin kendini aynı anda dayatmasıyla ki, insan, kendi egoist arzularının tatmininin her şeyden önce tembelliğini yenip, varlığına katlanamadığı ama onsuz da edemediği toplum içinde saygın bir yer edinmekten geçtiğini görür. İnsanlardaki değişik yetenekler, Kant'a göre ancak bu şekilde gelişme fırsatı bulur ve kültür ancak bu şekilde başlayabilir. Her ne kadar kendi başına istenir bir şey olmasa da, eğer insanın toplumsallığının karşısında onu dengeleyen, egoizm gibi bir doğal belirlenim daha olmasaydı, "bütün yetenekler arkadik bir çoban hayatı içinde, mükemmel bir uyum, kanaatkarlık ve karşılıklı sevgi ile birlikte sonsuza kadar tohum halinde saklı kalırdı: otlattıkları koyunlar kadar iyi huylu olan insanlar kendi varlıklarına bu evcil hayvanlarının sahip olduklarından fazla bir değeri pek kolay kazandıramazlardı".¹

Yukarıda sözünü ettiğimiz mekanizma Kant'a göre, demek ki, insanın egoist yanının toplumsal yanını dengelemesiyle işliyor. Toplumdaki belirli değerlerin, insanlar tarafından paylaşılmasını sağlayan doğal bir eğilim olmasa toplum ortadan kalkar; insanlardaki egoist eğilimler ortadan kalksa, toplum gerçi belki karınca toplumuna benzer bir şekilde varlığını sürdürebilir ama insan toplumu olarak görülemezdi. Bu iki kuvvet arasındaki denge, demek ki, hem toplumu bir arada tutuyor hem de onun hareketini, kültürel ilerlemeyi sağlıyor.

Kant'ın bu görüşleri, anlamaya çalıştığımız şeyle ilgili doğru bir fikir edinmemize yardımcı olsa da, daha yakından ele alındığında, insanın doğasıyla ilgili fazla basitleştirilmiş bir şemaya dayandığı görülür. Bu şemaya göre, insanda birbirlerinden izole olarak ortaya çıkan ve insanın toplumsal yanına mı, egoist yanına mı ait olduğu kesin olarak belirlenebilir olan çeşitli eğilimler vardır. Sözgelimi sevgi, acıma, dayanışma gibi değerler insanın toplumsal yanına ait eğilimler olarak görülebilirken para, mevki ya da yönetme hırsı egoist yanına tekabül eder. Oysa daha yakından bakıldığında, toplumsallık ile toplumdışılık arasında Kant'ın söz ettiği asıl karşıtlığın, iki eğilim öbeği arasında değil, her eğilimin kendi

¹ Immanuel Kant, Werke in zehn Bänden, Hrsg. von Wilhelm Weischedel, Darmstadt 1983, Bd. 10, s. 38.

içinde bulunduğu görülebilir. Sevgide egoist bir yan olduğunu inkar etmek gerçekten de pek kolay değildir. Diğer yandan Kant'ın kendisinin de örnek olarak verdiği para, mevki ya da yönetme hürsünün mutlak olarak toplumdışı eğilimler olduğu, bunlarda toplumsallığın yararına hiçbir şey bulunmayacağı söylenemez.²

Asıl konumuzu oluşturan *Anerkennung* ya da takdir görme beklentisine, lafı daha fazla dolandırmadan, hemen burada geçebiliriz: Eğer insanda onun toplumdışı yaşayabilmesine engel olan, onu *içerden* toplumsallığa zorlayan bir kuvvet söz konusu olacaksa, bu, insanın istese de karşı koyamadığı, türdeşlerinden takdir görme beklentisidir. Çok farklı düzeylerde de olsa her insanın içinde yaşadığı toplulukta belirli bir *iddiası* (*Anspruch*) vardır ve buna karşılık diğer topluluk üyelerinden takdir görmek ister. Bu iddia kendini kahvehane oyunlarında beceri olarak ta gösterebilir, bilimsel ya da sanatsal yaratıcılık alanında da -sahip olunan zevk inceliğinde de olabilir bu, erdemlerde ya da malda mülkte de. Hepsinde ortak olan, bu iddianın kişiyi toplumsallaşmaya itmesi, onu topluma bağlamasıdır. Bu nedenledir ki, meteliksizin birine “beş yıldızlı”, “süper lüks” bir *Robinson Crusoe Adası* teklif edilse, onun, bunu baştan reddetmese bile, kısa bir süre sonra mütevazî koşullarına geri dönmeyi istemesi şaşırtıcı olmaz. Çünkü böyle yaşamak, insanların çok büyük bir çoğunluğu için -tüm ‘lüks’üne rağmen- gerçek anlamda *iddiasız* yaşamaktır ve ıssız adada da olsa yaşayabilecek birinde insanlar, insani olmayan bir yan bulurlar. İnsanın hangi düzeyde olursa olsun toplumda belirli bir iddiası vardır ve toplumdan bunun karşılığını almaya, yani takdir görmeye karşı, karşı konulmaz bir istek duyar.

İnsanların hangi konuda kim tarafından takdir bekledikleri, kişiden kişiye çok büyük farklılıklar gösterebilir. Ama her defasında bunu, yani kişinin kimlerden ne için takdir beklediğini belirleyen şey, onun *kimi ne için takdir ettiği*dir. Yani denebilir ki, takdir görme beklentisi içinde olan herkes, aynı zamanda başka birilerini başka bazı şeyler için takdir ediyordur. Kişiyi topluma *içten* bağlayan asıl şey de, takdirin bu iki yönlü olma zorunluluğudur.

² Burada Kant'ın bunu görmediğini söylemek istemiyorum. Bütün söylemek istediğim, Kant'ın söz konusu ettiğimiz bu basit şemayla yetindiği, onu daha fazla sorgulamadan kabul ettiği. Bu şemayı sorgulayarak çarpıklığını göstermek, daha sonra Hegel'in felsefeye katkılarından biri olacaktır.

Takdir görme beklentisini Kant'la ilgili bağlamda değerlendirecek olursak, bunun kesinlikle insanın toplumsal yanına ait olması gerektiğini düşünebiliriz. Diyebiliriz ki, takdir görme beklentisinin dayandığı *iddia*, insanın salt kendi gelişigüzel arzularını dayatma isteği olarak yorumlanamaz. Bu bir takdir beklentisiyle ilişkili olduğu ölçüde kişinin kendisinin *dışında*, topluma mal edilebilecek bir şey olmalıdır. Fazla iddialı görünüp te *ortaya* pek fazla bir şey koyamamış kimseleri gülünç buluşumuz da bu yüzden olsa gerek. Çünkü bunların iddialılığı, bu durumda gerçekten de salt kendilerini dayatma arzusu olarak görülebilir -yine de, başka yollardan etkileyebildikleri insanlar buldukları sürece bu dayatmada başarılı olur ve komediyi devam ettirirler. Demek ki, her nasıl biz başkalarında bunların *ortaya* koyduklarını, yapıp ettiklerinde *topluma mal edilebilir olanı* takdir ediyorsak, biz de kendimiz *dışında* bir şey peşinde koştuğumuz sürece takdir bekleyebiliriz. Takdir beklentisinin -Kant'ın ayırımına tekrar dönecek olursak- insanın toplumsal yanına ait olduğunu, hatta bu yanın özünü oluşturduğunu düşünmemiz için yeterince nedenimiz varmış gibi görünüyör.

Ne var ki, aynı derecede bir haklılık payıyla, bunun insanın egoist özüne ait olduğunu, onun toplum dışı özünü oluşturduğunu da düşünebiliriz. Çünkü takdir görme beklentisi her ne kadar dolaysız olarak kendini dayatma biçiminde gerçekleşmiyor, kendi *dışında* bulunan bir şeyin aracılığıyla mümkün oluyorsa da, bu beklentinin sonuçta *kendini* dayatma arzusuna dayandığı yadsınamaz. Bu açıdan bakıldığında takdir görme beklentisinin dayandığı *iddia*, özünde, topluma ya da topluluğa karşı bir üstünlük iddiasıdır.

O halde takdir beklentisinin arkasında insanın *toplumdışılık* eğiliminin, Kant'ın sözüyle insanın "kendini izole etme eğilimi"³ nin³ yattığını düşünmemiz de mümkündür. Böyle bakıldığında kişinin kendisi *dışında* bir şeyin peşinde koşması, onun salt *kendini dayatmasının* aracıdır. Bu yoldan kişi kendine, deyim yerindeyse, sınırsızca hüküm sürebileceği, izole bir alan satın alır. Ama bu *izolasyonun* farklı bir yorumu da mümkündür. Buna göre kişi kendisi *dışındaki* şeyi, yani toplumsal olanı kendine mal ederek kendini, geri dönüşümlü olarak ta bu şeyi farklılaştırır, izole eder; yani, kendi *dışındaki* şeyi *kendine* katarken, *kendini* de bu artık *kendinin* olan şeye katar, onu içselleştirir. Karl Jaspers'in "Aneignung und Unterscheidung" (özümseme ve farklılaştırma) başlığı

³ Kant, Werke, Bd 10, s. 38.

altında betimlediği bu olgunun, insanın egoist özünü oluşturduğu her ne kadar söylenemese de, sonuç olarak izolasyonun egoist yorumunun da bu çerçeveye uygun düşmesi gerekeceği iddia edilebilir. Çünkü *takdir kavgasında* (struggle for recognition) kendini olduğu gibi muhafaza etmek, yani katıksız bir egoizm mümkün değildir.⁴

Başta sözünü ettiğimiz ‘mekanizma’ya dönecek olursak, Kant’ın bu ‘mekanizma’yı iyi teşhis ettiğini, ama yanlış bir şemaya dayandırdığını, oysa bunu kavramanın en iyi yolunun, *Anerkennung* (takdir) denen insani fenomeni anlamak olduğunu söyleyebiliriz. Takdir beklentisi, bir yandan insanı toplum içinde olmaya, toplumun işleyişinin bir parçası olmaya zorlarken, bir yandan da kendisiyle de, kendisi dışında bulduğuyla da yetinmemesini, kendi dışında bulduğu aracılığıyla kendini, kendisi aracılığıyla da kendi dışındakini dönüştürmesini sağlar. Yukarıdaki analogiye tekrar başvuracak olursak: İlki olmasa, protonlar arasındaki elektrik kuvvetini dengeleyecek bir şey kalmayacağından çekirdek, bizim örneğimizde toplum, dağılacak; ikincisi olmasa, protonlar kendi içlerine düşecekler, bizim örneğimizde de toplum, Kant’ın deyimiyle, otlattıkları kuzular kadar iyi huylu çobanlardan oluşan durağan bir toplum olacak.

Buraya kadar söylediklerim, başta da belirttim, *Anerkennung* kavramının felsefi önemini vurgulamak içindi. Ama kavramın adı konsun ya da konmasın, Hegel’den bu yana bu konuda epeyce kafa yorulmuş olduğundan, benim konuyla ilgili bu kadar dar bir yerde söylediklerim bunların yanında bir karikatür gibi görünebilir. Buna rağmen böyle bir şeye kalkışmamın nedeni, bu problemde beni asıl cezbeden şeyin,

⁴ Jaspers’in bu görüşlerinin kaynağı, kolayca tahmin edilebileceği gibi, Hegel’in *özbilinç* (Selbstbewußtsein) ve *takdir* (Anerkennung) arasında kurduğu ilişkidir. Hegelci olmakla pek te suçlanamayacak olan Jaspers’in yanısıra -Hegelci olsun, olmasın- daha pek çok başka düşünürü etkilemiş olan bu görüşleri burada şöyle özetlemek mümkün olabilir: Özbilinç ancak başka özbilinç aracılığıyla mümkündür. Bu da demek oluyor ki, kendi kendine *kendi* olunmaz, bunun için kendinin *dışı* şarttır. Buradan da anlarız ki, bizim örneğimizdeki “kendini dayatmak” ifadesi mutlak anlamıyla alındığında başarı şansı olmayan bir program olur: *Başkasına dayanmadan kendin olamıyorsun, neyi dayatacaksın?* Jaspers’in buna eklediği de, aynı söylemi sürdürecektir olursak, şöyle özetlenebilir: *Başkasına dayanmadan kendin olmazsın. Ama başkasında kalarak ta kendini bulamazsın. Kendine varmak için başkasına dayanıp, onu aşman lazım.* Bunun yukarıdaki bağlamla ilgili bir sonucu şu olur: Hiçbir egoist kendinde hazır bir ego bulamaz. Onun önce bu egoyu egoist olmayan bir yoldan kazanması gerekir.

konunun spesifik bir yanı olması. Sözümlü ettiğim şey şu şekilde dile getirebileceğim bir saptama: İnsanlar yalancı takdire kanmazlar, *gerçekten* takdir edilmek isterler. Kulağa oldukça trivial gelen bu saptamada ben, dünyanın en büyük gizeminin açığa vurulur gibi olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum. Böyle abarttığıma bakıp ta cümleyi mutlak anlamda aldığım sanılmasın. Tabii ki dünya nüfusunun hatırı sayılır bir bölümünü oluşturan yağcılar hep boşuna kürek salladıklarını iddia etmiyorum. Yağcılar emeklerinin karşılığını verenlerin sayısının, bu meslek grubunun ayakta kalmasına her zaman yeteceğine ben de inanıyorum. Bu saptamada bu kadar esrarengiz bulduğum şey onun ödünsüz işleyen, genel-geçer bir yasa olması değil; etkisi şunun ya da bunun aracılığıyla çoğu kez boğulsa bile, insan denen canlıda nasıl olup ta var olabildiği. İnsanların çoğu kendini kandırmaya oldukça yatkındır. Ama bunun için en azından kendini kandırabilmek için gerekli koşulların sağlanmış olması gerekir. “Kendini kandırmak” ifadesinin de ancak böyle bir bağlamda anlamlı olabileceğine özellikle dikkat çekmek isterim: *Gerçekten* olduğuna *inandığı* sürece sorun yoktur. Ama en ufak bir kuşku kırıntısı bütün keyfi kaçırabilir.

İnsanlar görmek istedikleri takdiri *gerçekten* hak etmek isterler. Bunu kavrayabilmek için, düşüncemizde, bütün derdi kadınları etkilemek olan bir Don Juan bozuntusuna sihirli bir tılsım bahşedelim. Bu tılsım sayesinde Don Juan’ımızın nihai (?) amacına ulaşmak için hiçbir şey yapması gerekmesin; tılsımın etki alanına giren, kendini büyük bir aşkla tılsım sahibine bağlanmış hissetsin. Açıktır ki, bununla Don Juan’ımızın oynadığı *oyunun* bütün çekiciliğini yok etmiş oluruz. O her oyunu kazanmış görünse de, *gerçekte* hiçbir oyun kazanmadığını bilecektir. Aynı tılsıma bu defa öyle bir etki verelim ki, bu tılsımın etkisine giren kişi, ne kadar büyük bir satranç ustası olursa olsun rakibine hep yenilsin. Tılsımımızın bu etkisi sayesinde dünya satranç şampiyonu dahil herkesi yenen biri, bu oynadığı oyunlardan ne kadar tatmin olabilirse, bir önceki örneğimizin Don Juan’ı da her kadını etkilemekten bu denli keyif alabilir. Her ikisi de her oyunu kazanmış oldukları halde gerçekte hiçbir şey kazanmadıklarını bilirler. İnsanların asıl arzuladıkları şey, başka insanlarda istedikleri şeyleri (sevgi, hayranlık vs.) şu ya da bu şekilde elde etmek değil, *gerçekten* hak etmektir.

Bir başka düşünce deneyimizde, daha yukarıda “beş yıldızlı” *Robinson Crusoe* Adasında konuk ettiğimiz deneğimizi kullanalım yine. Bu kişiye,

onu hayatının geri kalan kısmı için bir simülasyon makinasına bağlayacağımızı ama gerçek hayatı tıpatıp taklit eden bu simülasyonda ona, nasıl bir kişi olmayı arzu ediyorsa, öyle bir hayat vereceğimizi; gerçek hayattan ayırt edemeyeceği bu simülasyonda, mutlu olmak için gereksinim duyup hep yokluğunu çektiği her şeyi ona vereceğimizi söyleyelim. Sağduyusunu tastamam yitirmiş olmayan hiçkimsenin, hayatının geri kalan kısmı için böyle bir şeye evet demeyeceğini kestirmek pek güç olmasa gerek. Bu simülasyonun gerçek hayatı aynen taklit edebilmesi, sadece onun vereceği tatminin bir *yalancı tatmin par excellence* olduğunu gösterir. Nasıl ki denegimizin, *Robinson Crusoe* Adasında, arzuladığı maddi her şeye sahip olmasına rağmen, *hayatta* bir *iddiası* kalmıyor idiye, denegin buradaki öneriye evet demesi de, hayattaki her iddiasından vazgeçmesi anlamına gelir. Hayattan en küçük bir *beklentisi* olan hiçkimse, bu nedenle, gerçeği kuruntuya değişmez.

Çoğu kimsenin kafasından bir kez geçirmiş olduğunu tahmin ettiğim, literatürde de sıkça karşılaşılabilecek olan bu “düşünce deneyleri”nin düşündürdüklerinin, *etik sonuçları* üzerine yeterince kafa yorulmuş olması muhtemeldir. Benim konuyu tartışmak istediğim alan farklı. Ben, *realist* olarak niteleyebileceğimiz bir felsefe yapma tarzının, burada nihai temelini bulabileceğine inanıyorum. Şu kadarı teslim edilecektir: Bu örneklerde insanın realiteyle özel türden bir bağlantısı açığa çıkmaktadır. Bu bağlantı ile insan, görünüşün arkasına geçip deyim yerindeyse, dış-dünyaya dokunuyor. Gerçi bu bağlantı dış-dünya probleminin felsefede hep ele alındığı şekliyle uyusacak biçimde epistemolojik değil, pratiktir. Ama bunu bir kusur olarak görmek, olsa olsa, tek yanlı epistemolojik yaklaşımın bir önyargısı olabilir. Bu bana daha çok, problemin neden saf epistemolojik yaklaşımla tek yanlı olarak çözülemeyeceğini kanıtlıyormuş gibi görünüyor. Heidegger dahil pek çok düşünürün, yine buradaki bağlama dayandırarak gösterdiği gibi, Descartes’ın öznesinde kalarak, değil dış-dünya, ‘cogito’ya varmak dahi mümkün değildir. *Cogito*’ya varmak için -bunu Hegel’de gördük- başka özne, başka özne ile pratik ilişki şart.

Dış-dünya probleminin çözümü, her ne kadar bu yoldan mümkün olabilirmiş gibi görünüyorsa da, sözünü ettiğim realist tarzdaki felsefeyi bu problemin çözümüne dayandırmak mümkün değil. Bu problem daha çok, saf epistemolojik bakış açısının abarttığı bir problemdir. Benim sözünü ettiğim temel, dış-dünyayla ilgili olarak, onun salt varlığından

fazla, aynı zamanda onun yapısıyla ilgili bir şey içeriyor. Bunu Descartes'ın bulmayı umduğu *Archimed Noktası* ile bir analogiyle anlatmak daha kolay olabilir: Kendi bulduğu kaldıraç ilkesinden çok etkilenmiş olan Archimedes, bilinir ki, bir rivayete göre "Bana dünyanın dışında bir dayanak noktası gösterin, dünyayı yerinden oynatayım" der. Descartes ta kendi kuşku yöntemiyle böyle bir *Archimed Noktası* bulmayı umduğunu açıkça ilan eder ve kesinlikle tavizsiz olan kuşkuculuğuna direnebilen tek hakikat olan "düşünüyorum, o halde varım" önermesinde, yani kendi varlığının bilgisinde, başka her şeyin bilgisini kendisine dayandırabileceği bir *Archimed Noktası* görür.

Descartes'ın bununla düştüğü hatayı burada uzun uzadıya anlatmam çok gerekli değil. Değişik düşünürlerce yeterince ayrıntılı olarak gözler önüne serilmiş olan bu hatayı, kendisinin kullandığı *Archimed Noktası* benzetmesinde kalarak göstermeye çalışmam buradaki amacıma daha uygun düşecek: Archimedes'e atfedilen, az önce andığım sözün asıl vurgulanması gereken yanı, dünyayı yerinden oynatmak için gerekli olan dayanak noktasının *dünyanın dışında* olması gerektiğidir. Oysa düşünen ben dışında güvenilir hiç bir şey bırakmamış olan Descartes, bu ben dışında herhangi bir dayanak noktasını açıkça olanaksız kılar. Ben'in *varolmasının* böyle bir dayanak noktası arz edeceğini iddia edeceklere, salt düşünen, izole bir benin varolmasının "bir şeyin gerçeklikte varolması" ile aynı anlamı taşıyamayacağını göstererek karşı çıkabilirim. Descartes'ın sistemini kurmada faydalandığı asıl *Archimed Noktası*, bu nedenle, düşünen ben ya da onun varolması değil, kendinde izini bulduğunu söylediği Tanrıdır. Dolayısıyla Descartes, 'düşünce dünyası'nı 'yerinden oynatmak' teşebbüsünde Archimed Noktası olarak, nihayetinde yine düşünce dünyasına içkin bulduğu Tanrı'ya dayanmış, Alman ozan Georg Büchner'in deyimiyle, kendi kazdığı çukurdan çıkmak için sevgili Tanrımızı merdiven olarak kullanmıştır.

Bugün böyle bir *Archimed Noktası* arayışının felsefe için anlamsız olduğunu düşüneceklerin sayısının hayli yüksek olduğunu bilmeme ve bunların gerekçelerinin çoğuna katılmama rağmen, ben 'Anerkennung' denen fenomende böyle bir nokta bulabileceğimizi iddia etmekten kendimi alıkoyamayacağım. Bu noktaya nasıl varabileceğimizi göstermek için, kurduğumuz analogiyi devam ettirmek ve Descartes'ın *metodik kuşkusu* yerine bir *metodik indirgemecilik* önermek istiyorum. Acaba samimi bir kararlılık içinde her şeyi monist bir dünya görüşüne uyumlu hale

gelesiyeye sürekli indirgemeye çalışsak, sonunda indirgeyemeyeceğimiz bir şey kalır mı? Bu soruya bir kesimin “pek çok”, bir kesimin de “hiçbir şey” yanıtını vereceğini ama sonuç olarak her iki kesimin de, tam zıt nedenlere dayansa da, soruyu aynı şekilde küçümseyeceklerini tahmin edebiliyorum. Oysa ben bu “hiçbir şey” yanıtına katılmamakla beraber, buna karşı olan “pek çok”un garantisinin bugüne kadar verilebilmiş olduğunu da sanmıyorum. Kant’tan bu yana bildiğimiz gibi *özgürlüğü* deneysel olarak, yani realitede göstermek mümkün değildir; biz onun sadece *olanaklı olduğunu* ve istememizle gerçekleştirilebileceğini bilebiliriz ama gerçekleştirdiğimizden emin olmamız dahi mümkün değildir. *Bilinç* ile ilgili fenomenlerin hiçbirini indirgeme çabasına karşı koyamaz: Belirli bazı bilinç içeriklerinin belirli bilişsel süreçlerle, bunların ise başka belirli biyolojik süreçlerle neden açıklanamayacağını *a priori* olarak göstermek, böyle bir kanıtı olan tüm sempatiye rağmen, bana mümkün görünmüyor. *Özbilincin* kendi başına böyle bir indirgemeye direneceğini ummak boşunadır, çünkü özbilincin, Ockham’ın Usturasıyla kazanması gereken gereksiz bir hipotez olduğu fikrine karşı zorlayıcı bir argüman ortada yok: İnsanın davranışlarıyla ilgili herhangi bir şeyi açıklamak için hiçbir zaman özbilinç gibi bir hipoteze başvurmak zorunda değiliz.

Anerkennung fenomeninde durum bana farklı görünüyor. Bunu, özellikle son tartıştığımız örneğin yeterince açık gösterdiğini düşünüyorum. Kişiyeye mutlu olması için ihtiyaç duyduğu her şeyi vaad eden bir simülasyon makinasını reddetmenin, her şeyi fiziksel süreçlere indirgeyen monist bir sisteme tutarlı kalınarak açıklanması bana mümkün görünmüyor. Bunun nedeni, insanı salt belirli arzuların tatmini peşinde koşan bir varlık olarak görmenin, dolayısıyla davranışlarının arkasında hep aynı mekanizmanın işlediğine inanmanın, bununla imkansız olması. İnsan için önemli olan, bunu gördük, arzuların şu ya da bu yoldan tatmini değil, *gerçekleşmesi*. Burada ‘gerçekleşme’ ile kastedilen şeyi ise, ele aldığımız monist bakış açısıyla anlamak dahi mümkün değildir. Çünkü bu, bu bakış açısına uygun olarak, “belirli bir mekanizmanın işleyişi içinde ortaya çıkmak” olarak anlaşılabilir. Öyle olsa, simülasyon içinde olan bitenin de gerçekleşme sayılması gerekirdi. Burada ‘gerçekleşme’ ile kastedilen şey, açıkça, monist terminolojide karşılığı bulunamayacak olan bir “dış”-gerçekliği, kendinden bağımsız, manipüle edilemeyecek bir alanı şart koşar.

Gerçek olmayı, salt belirli bir dizge içinde ortaya çıkma olarak ele almanın mümkün olmadığını, en nihayetinde *Anerkennung* denen fenomenin indirgenmesindeki başarısızlık ortaya koyacaktır. Çünkü bu anlayış, salt *öyleymiş* gibi olanla gerçekten *öyle* olan arasında bir fark yapmamıza olanak vermez. Birincisi, dizge içinde ikincisi ile aynı değersel konuma sahipse ikisi arasında bir gerçeklik farkı yapmak mümkün değildir. Oysa ele aldığımız örnekler gösterdi ki, bir şeyin dizge içinde aynı değersel konumu taşıyor olması, insanların bu şeyle ilgili davranışlarını açıklamak için her zaman yeterli değildir.

Böylece garanti altına alınabilecek olan bu farkın, realist eğilimli bir felsefe için şöyle önemli bir sonucu vardır: *Yeni*yi anlamak, ancak belirli bir dizge içinde, onun bu dizgedeki eşdeğerinin gösterilmesiyle, yani onu bir şekilde indirgemekle mümkündür. Ama bu yeni, dizgesel eşdeğeriyle *gerçekten* eşdeğer değildir, onda *gerçekten yeni* olan bir yan olduğu kabul edilmelidir. Bu, olanak olarak kabul edildiğinde, ele aldığı problemleri kesin olarak çözen ama bu birkaç problem dışında gerçekten ilginç sayılabilecek bütün problemleri kuruntu-problem olarak ortadan kaldıran görüşlere itibar etmek için bir neden kalmaz. Bu nedenle, bu bağlamda, *görünüşte* Ockham'lı William'ın ünlü ilkesinin tam tersini söyleyen bir ilkeye sarılmamız da mümkün olabilir: *Aynı şeyi açıklayan farklı görüşlerden her zaman daha çok problemin ortaya çıkmasını sağlayanını seç!* Ockham'ın Usturası ile hiç te çelişmek zorunda olmayan bu ilkeye, bu nedenle, görünüşteki tezadı hafife alarak *Ockham'ın Perukası* yakıştırmasında bulunabiliriz.